

11 Toerisme en recreatie

Auteurs Darline Vandaele¹, Liesbet Billiet¹, Jonas Lescroart², Steven Dauwe²

Lectoren Jan van der Borg³, Dries Debruyne⁴, Hannelore Maelfait⁵, Bart Neuts³

¹Westtoer

²Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ)

³Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven), Geografie en toerisme

⁴De Blauwe Cluster (DBC)

⁵Provincie West-Vlaanderen

Vandaele, D., Billiet, L., Lescroart, J., Dauwe, S. (2022). Toerisme en recreatie. In: Dauwe, S. et al. (Eds). Kennisgids Gebruik Kust en Zee 2022 - Compendium voor Kust en Zee. p. 189-199.

© foto: SL-Photography

Europa is de meest bezochte toeristische regio ter wereld (COM (2010) 352) en naast het behoud van natuurlijk, historisch of cultureel bezit, zorgt de toeristische sector ook voor de ontwikkeling, innovatie en diversificatie van diverse producten en diensten. Blauw toerisme (inclusief de cruisesector) is de grootste motor van de Europese blauwe economie op het vlak van toegevoegde waarde en werkgelegenheid (*The EU Blue Economy Report 2020*). Circa de helft van alle toeristische overnachtingen in Europa vindt plaats in kustgebieden (*Eurostat Regional Yearbook 2020* en COM (2014) 86).

De Belgische kust is de populairste vakantiebestemming van het land. In 2019, het jaar voor het uitbreken van de coronacrisis noteerde de regio meer dan vijf miljoen aankomsten en bijna 28 miljoen overnachtingen in het verblijfstoerisme. Ook ontving de kust bijna 18 miljoen dagtoeristen (*Westtoer, Trendrapport Kust 2019-2020*).

Niet enkel de kustgemeenten vormen een toeristische aantrekkingspool, ook het hinterland van de kustzone heeft toeristische troeven. Zo registreerden de toeristische regio's het Brugse Ommeland en de Westhoek samen bijna 600.000 aankomsten en 1,3 miljoen overnachtingen in 2019 (*Westtoer, Trendrapport Brugse Ommeland 2018-2019, Westtoer, Trendrapport Westhoek 2018-2019*). Bovendien verwelkomt de Westhoek door zijn oorlogsgeschiedenis ook een groot aantal herdenkingstoeristen. Zo bezochten tijdens de herdenkingsperiode (2014-2018) van de Grote Oorlog (1914-1918) 2,8 miljoen toeristen de regio (*Westtoer, WOI-herdenkingstoerisme in de Westhoek 2019*). Hierbij moet evenwel vermeld worden dat de grenzen van deze toeristische regio's zich verder uitstrekken dan de hinterlandgemeenten van de kustzone.

11.1 Beleidscontext

11.1.1 Beleid (kust)toerisme

Op Europees niveau valt het beleid met betrekking tot toerisme onder het Directoraat-Generaal interne markt, industrie, ondernemerschap en kleine- en middelgrote bedrijven (DG GROW) van de Europese Commissie (zie ook *Overzicht Toerismebeleid EU*). Binnen de context van de vernieuwde blauwe groei-strategie (COM (2021) 240) zal een nieuwe Europese strategie voor een duurzaam kust- en zeetoerisme worden opgesteld (DG MARE).

In Vlaanderen volgt men sinds april 2021 via het *Reizen naar Morgen*-beleid van Toerisme Vlaanderen (dat onder voogdij staat van de Vlaamse minister voor toerisme (*beleidsnota toerisme 2019-2024*)), een nieuwe toeristische visie (niet exclusief voor de kustzone). De nieuwe visie op toerisme bouwt verder op de ingeslagen weg naar een duurzaam en kwalitatief toerisme waarbij de totaalbeleving centraal staat en waarbij rekening gehouden wordt met de belangen van de verschillende stakeholders. Deze vertaalslag naar kwaliteit in plaats van kwantiteit was al een van de doelstellingen van het *Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust 2015-2020* opgesteld door *Toerisme Vlaanderen* en *Westtoer*. Dit plan bevat thematische en regionale strategische en operationele doelstellingen voor een duurzame ontwikkeling van het kusttoerisme (zie ook **11.5 Duurzaam gebruik**).

Het beleid voor de regio's het Brugse Ommeland en de Westhoek wordt uitgestippeld op provinciaal niveau door *Westtoer* in de strategische beleidsplannen voor toerisme en recreatie van het Brugse Ommeland (*het Brugse Ommeland 2013-2018*) en de Westhoek (*de Westhoek 2018-2024*).

In het verleden werden kust-gerelateerde toeristische projecten door de Vlaamse overheid gefinancierd via de Kustactieplannen (I-III; 1997-2009) en het *Impulsprogramma Vlaamse Kust* (2010-2014). Sinds 2015 wordt voor de realisatie van de hierboven vermelde strategische doelstellingen gefocust op *toeristische hefboomprojecten* binnen de toeristische *impulsprogramma's* van de Vlaamse overheid en fiets- en wandelnetwerk projecten die evenwel voor heel Vlaanderen van toepassing zijn. Sinds 2020 zijn vier thematische subsidieoproepen gelanceerd onder de noemer 'Iedereen verdient vakantie'.

Verder werd ook een permanent meet- en monitoringsysteem ontwikkeld dat cijfers publiceert over de kenmerken van het toerisme aan de kust. De cijfers worden jaarlijks gebundeld in een trendrapport (*Westtoer, Trendrapport Kust 2019-2020*), een kerncijferoverzicht en halfjaarlijks in een monitoringsrapport. In deze rapporten komen eveneens de cijfers over de bestedingen en werkgelegenheid aan bod (*Kenniscentrum Westtoer*).

11.1.2 Beleid (water)recreatie

De provinciale beleidslijnen inzake de openluchtrecreatie in de kustzone worden opgesteld door [Westtoer](#) in de vorm van strategische beleidsplannen. Recreatie wordt daarnaast ook meegenomen in de strategische beleidsplannen voor de toeristische regio's van de provincie.

Wat betreft de waterrecreatie aan de kust is het KB van 4 augustus 1981 aangaande het Politie- en Scheepvaartreglement voor de Belgische territoriale zee, kusthavens en stranden van belang ([Federale overheidsdienst \(FOD\) Mobiliteit en Vervoer, oplijsting vaarregels](#)). Verder leggen ook de wet mariene milieu van 20 januari 1999 (MMM-wet) en de bijhorende uitvoeringsbesluiten een aantal beperkingen op aan de recreatie in mariene beschermde gebieden (zie ook thema **Natuur en milieu**). De regelgeving voor de pleziervaart en de waterrecreatie op de waterwegen wordt behandeld door het [Directoraat-Generaal \(DG\) Scheepvaart](#) (FOD Mobiliteit en Vervoer). Binnen het kader van de Wet tot invoering van het Belgisch [Scheepvaartwetboek](#) (8 mei 2019), is sinds 4 juli 2019 is een herziene pleziervaartwetgeving van kracht (KB van 28 juni 2019). Een overzicht van de belangrijkste wijzigingen kan geraadpleegd worden op [FOD Mobiliteit en Vervoer, wijzigingen pleziervaart](#). Via het Federaal Overlegplatform Pleziervaart (FOP) wordt de brug geslagen tussen de sector en de federale overheid om in samenspraak de dienstverlening te optimaliseren.

De [\(zwem-\)waterkwaliteit](#) in de kustzone (binnen de 1 nautische mijl (nm) zone) wordt op Europees niveau binnen de koepel van de Kaderrichtlijn Water (KRW, 2000/60/EG) onder meer aangepakt door Richtlijn 91/271/EG inzake stedelijk afvalwater en Richtlijn 2006/7/EG betreffende het beheer van de zwemwaterkwaliteit. Deze laatste richtlijn geeft de normen aan waaraan de zwemwaterkwaliteit dient te voldoen ([VMM 2006](#), zie ook de website [kwaliteit zwemwater](#)). De doorwerking van deze Europese maatregelen op federaal niveau gebeurt in het KB van 23 juni 2010 betreffende de vaststelling van een kader voor het bereiken van een goede oppervlaktewatertoestand. Op Vlaams niveau zijn het decreet van 18 juli 2003 (Integraal Waterbeleid) (meer informatie: Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW)) en het besluit van de Vlaamse Regering van 8 december 1998 inzake zwemwaterkwaliteit van belang. Het [Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid](#) staat in voor het gezondheidsaspect van de zwemwaterkwaliteit.

Meer informatie over de sectorale wetgeving en het juridische kader rond toerisme en recreatie aan de kust kan gevonden worden op de website van [Toerisme Vlaanderen](#) en in de [Juridische Codex Kustzone](#) (thema's [Toerisme en recreatie](#), [Kustzonebeheer](#) en [Lokale wetgeving](#)).

11.2 Ruimtegebruik

11.2.1 Ruimtelijke ordening kusttoerisme

In het Belgisch deel van de Noordzee (BNZ) zijn toeristische en recreatieve activiteiten niet zone-gebonden, mits de veiligheid en duurzaamheid van de activiteit verzekerd kan worden ([bijlage 1](#), MRP 2020-2026, KB van 22 mei 2019). In deze context betreft de compatibiliteit met andere bestemmingen een belangrijk aandachtspunt. Zo kunnen er voor toeristische activiteiten zowel temporele (bv. in geval van militaire oefeningen, werken, etc.) als permanente (bv. nabij windpark concessiezones) beperkingen gelden. Hierbij dient vermeld te worden dat er tegenwoordig steeds meer binnen een toeristisch kader geleide bezoeken aan windparken worden georganiseerd.

Het ruimtegebruik voor toerisme en recreatie aan de landzijde wordt in de eerste plaats gestuurd door de ruimtelijke planning (zie thema **Sociale en economische omgeving**). Instrumenten als de ruimtelijke structuurplannen, ruimtelijke uitvoeringsplannen (RUP's) en verordeningen op Vlaams, provinciaal en gemeentelijk niveau, geven de mogelijkheden aan van de huidige en toekomstige toeristisch-recreatieve ontwikkelingen binnen een bepaalde ruimte. In het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) wordt de kust geïdentificeerd als een stedelijk netwerk dat structuurbepalend is op Vlaams niveau. Omwille van de toeristisch-recreatieve voorzieningen wordt de kust eveneens erkend als een toeristisch-recreatief netwerk waarvoor een beleid op Vlaams niveau moet worden uitgewerkt. Dit beleid krijgt onder meer vorm binnen het kader van initiatieven en studiewerk zoals het Metropolaan Kustlandschap 2100 (MKL 2100) ([fase 1](#) (met historische contextschets van het kusttoerisme) / [fase 2](#) / [fase 3](#) deel 1, 2 en 3), het [Masterplan Kustveiligheid \(2011\)](#), de ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust ([Van der Biest et al. 2017a](#), [Van der Biest et al. 2017b](#)) en project [Kustvisie](#) (voordien Complex Project Kustvisie). Verder is voor het toerisme ook de selectie in het RSV van Oostende en Brugge als regionaal-stedelijke gebieden en Blankenberge en Knokke-Heist als kleinstedelijke gebieden van belang, aangezien deze afbakening gevolgen heeft voor de mogelijke hoog-dynamische functies die in de kustregio kunnen worden ontwikkeld. Via het financieringsinstrument 'Strategische Projecten' in de context van het RSV, werden in de kustzone reeds subsidies toegekend voor herwaarderingsprojecten in Oostende (2009 en 2013) en Koksijde (2019) ([10 jaar Strategische](#)

Projecten 2018). Naast het RSV zijn ook de gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen (GRUP's) raadpleegbaar op [Omgeving Vlaanderen](#).

Parallel aan de verdere uitvoering van het RSV bereidt de Vlaamse regering een nieuw [Beleidsplan Ruimte Vlaanderen](#) voor. In het najaar van 2021 werd er een [strategische visie](#) opgesteld die de beleidslijnen uitzet voor een vernieuwde aanpak van mobiliteit en ruimtegebruik. De visie bouwt verder op eerdere initiatieven als het [Groenboek. Vlaanderen in 2050: mensenmaat in een metropool? Beleidsplan ruimte Vlaanderen \(2012\)](#) en [Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen](#). Voor de kust en de Westhoek is er reeds een bovenlokale strategische visie uitgewerkt waarbij de ruimtelijke ontwikkeling van de regio optimaal afgestemd wordt met mobiliteit en openbaar vervoer ([Vandekerckhove et al. 2019](#)). Binnen dit ruimtelijk ontwikkelingsbeleid voor de kustzone is een Territoriaal Ontwikkelingsprogramma ([T.OP Kustzone](#)) ontwikkeld. In dit actieve instrument werkt het Departement Omgeving samen met de Provincie West-Vlaanderen en lokale overheden rond ruimtelijke ontwikkelingsprojecten op korte- en middellange termijn. Het T.OP Kustzone steunt op het herziend [Provinciaal Ruimtelijk Structuurplan W-VL](#), lokaal partneroverleg en studies als [CcASPAR](#), [Metropolitaan Kustlandschap 2100](#), [Juridische Codex Kustzone](#), [STADSMonitor](#), etc. (zie thema **Sociale en economische omgeving**).

Ook de provincie West-Vlaanderen werkt aan een nieuw [Beleidsplan Ruimte](#) (conceptnota voorzien begin 2022). In het huidige ruimtelijk structuurplan van de provincie West-Vlaanderen ([PRS W-VL](#)) werden belangrijke bovenlokale beleidslijnen voor de kust geformuleerd. Hierbij werden diverse badplaatsen geselecteerd als 'woonkernen' met mogelijkheden tot toeristisch-recreatieve ontwikkeling onder specifieke randvoorwaarden. In het [PRS W-VL](#) werden eveneens openlucht-recreatieve groene domeinen, pretparken en toeristisch-recreatieve lijnelementen (waterlopen, spoorwegbeddingen, dijken en wegeninfrastructuur) vastgelegd. Daarnaast werden een aantal strategische projectgebieden geselecteerd waar toerisme en recreatie een belangrijke plaats moeten krijgen ([PRS W-VL, Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de Kust 2015-2020](#)). Het gaat om de IJzermonding in Nieuwpoort, het gebied ten oosten van Blankenberge, het gebied ten zuiden van het station in Knokke, de militaire basis van Koksijde en de Oostendse Oosteroever. Verder zijn ook de [provinciale RUP's](#) (PRUP's), en in het bijzonder de PRUP's voor strand en dijk, van groot belang voor het ordenen van het toeristisch-recreatief functioneren van elk plangebied in de kustzone omwille van de zonering die een aantal randvoorwaarden schetst voor toekomstige ontwikkelingen. Zo kent de kustzone reeds een goed ontsloten fiets- en wandelnetwerk en zijn er ontwikkelingszones aangeduid voor de aanleg van fietssnelwegen tussen de badplaatsen.

Op gemeentelijk niveau zijn er processen aan de gang waarbij nieuwe mogelijkheden voor toerisme en recreatie gecreëerd worden binnen de gemeentelijke structuurplannen. Dit moet het mogelijk maken om de ruimtelijke ontwikkelingen voor toerisme en recreatie op lokaal vlak meer gedetailleerd te laten uitschrijven in de uitvoeringsplannen. Als leidraad hierbij kan men beroep doen op onderzoek van [Gruijthuijsen \(2015\)](#) naar de noden en wensen van toeristen in Belgische en Nederlandse badplaatsen waarbij o.a. de vraag tot een modernisatie van de openbare ruimte werd opgetekend.

11.2.2 Beheer toeristische ruimte

De Vlaamse overheid is eigenaar van nagenoeg alle stranden¹ op uitzondering van het strand nabij de militaire basis te Lombardsijde (Defensie) en enkele stroken in de Panne en Koksijde (gemeentelijke bevoegdheid). [Afdeling Kust](#) (Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken (MOW), Agentschap Maritieme Dienstverlening en Kust) verleent concessies voor het uitbouwen, onderhouden en exploiteren van de jachthavens langs de Vlaamse kust ter bevordering van de waterrecreatie en -sport (zeilscholen, pleziervaarten, recreatieve zeevisserij, wandelaars, etc.) ([Afdeling Kust](#)). Hiervoor wordt jaarlijks meer dan 20 miljoen euro gespendeerd. Verder staat [Afdeling Kust](#) in voor het voorzien van een veilige zeekering (zie thema **Veiligheid tegen overstromingen**), waarbij tijdens de ontwikkeling van innovatieve kustbeschermingsmaatregelen de meerwaarde voor toerisme vaak in rekening wordt gebracht (bv. grasdijken) ([Afdeling Kust](#)). [Afdeling Kust](#) verkeert tevens in de positie om strand- en zeedijkconcessies voor toeristisch en recreatief gebruik toe te kennen in overleg met gemeentebesturen, andere openbare besturen, nutsmaatschappijen, aannemers, particulieren, etc. ([Afdeling Kust](#)).

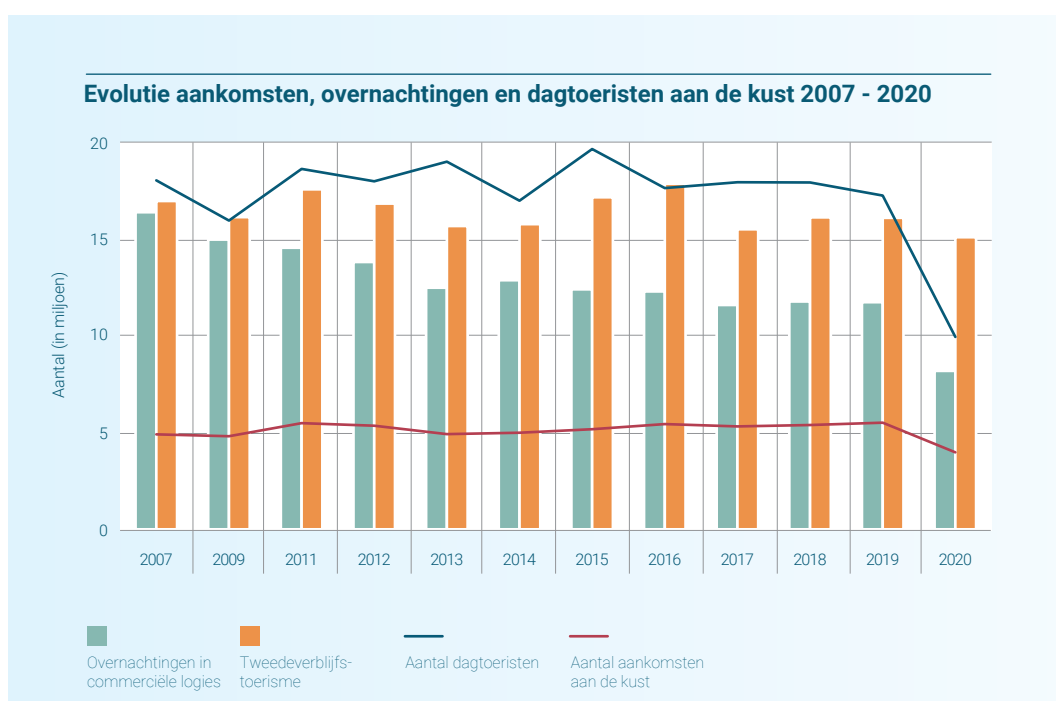
¹ De totale strandoppervlakte aan de Belgische kust bedraagt 25,3 km² waarvan 20,2 km² laagstrand en 5,1 km² hoogstrand (Voor de strandoppervlakte per gemeente, met een opdeling in hoog- en laagstrand: [Biologische waarderingskaart en Natura 2000 Habitatkaart - Toestand 2018](#)).

11.3 Maatschappelijk belang

11.3.1 Kusttoerisme²

De toeristisch-recreatieve sector is van cruciaal belang voor de economie aan de kust. In 2019 konden in het verblijfstoerisme 5.543.368 aankomsten aan de kust geregistreerd worden, goed voor in totaal 27.723.420 overnachtingen (figuur 1). Hierbij wordt circa 42% ingenomen door commerciële logies en 58% door tweedeverblijfstoerisme (Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019, meer informatie: Vakantieganger in commercieel logies Kust 2017, Impact tweedeverblijvers voor het Kusttoerisme, Westtoer 2016). Verder kwamen er in 2019 aan de kust 17.241.000 dagtoeristen aan (Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019). In 2020, kende zowel het verblijfstoerisme als het dagtoerisme echter een stevige terugval te wijten aan de coronacrisis en de hieraan gekoppelde vrijetijdsbeperkingen. Zo registreerde het kusttoerisme in 2020 4,0 miljoen aankomsten (-27,5% t.o.v. 2019) en 23,2 miljoen overnachtingen (-16,3% t.o.v. 2019). Waar het aantal dagtoeristen voor de coronacrisis varieerde tussen de 16 en 19 miljoen toeristen (Toerisme in cijfers XL 2017, Dauwe et al. 2019, Westtoer Trendrapport Kust 2018-2019, Westtoer 2021), was dit in 2020 teruggelopen tot 10,0 miljoen toeristen (-42,2% t.o.v. 2019) (Toerisme in cijfers XL 2017, Dauwe et al. 2019, Westtoer Trendrapport Kust 2018-2019, Westtoer, Trendrapport Kust 2019-2020, Westtoer 2021).

Figuur 1. Evolutie van overnachtingen in commerciële logies, tweedeverblijfstoerisme, aankomsten en dagtoerisme aan de kust (Westtoer, Trendrapport Kust 2012-2013, Westtoer, Trendrapport Kust 2015-2016, Westtoer, Trendrapport Kust 2017-2018, Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019, Westtoer, Trendrapport Kust 2019-2020). *Voor de jaren 2008 en 2010 worden geen cijfers vermeld in de trendrapporten.

De terugval van het aantal toeristen had ook economische gevolgen, met een vermindering van de omzet van circa 3 miljard euro (2019) naar 2,2 miljard euro (-26,7%) (2020) (Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019, Westtoer, Trendrapport Kust 2019-2020). De grootste verliezen situeerden zich in het dagtoerisme (-67,0% t.o.v. 2019) (Westtoer, Trendrapport Kust 2019-2020). In 2019 was het verblijfstoerisme goed voor 2,2 miljard euro van de directe bestedingen en het dagtoerisme 793 miljoen euro (tabel 2) (Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019, meer informatie: Vakantieganger in commercieel logies kust 2017). Bij een bezoek aan de kust spendeert de gemiddelde dagtoerist ongeveer 45 euro per dag, een verblijver in commerciële logies 68 euro per nacht en een tweedeverblijver in een vakantiewoning 42 euro per nacht (Impact tweedeverblijvers voor het Kusttoerisme Westtoer 2016, Vakantieganger in commercieel logies kust 2017, Dagtoeristen aan de kust 2018). Een onderzoek naar de meeting-industrie aan de kust toont aan dat deze sector goed is voor een omzet van 60 miljoen euro (2013) (Westtoer, onderzoek Meeting aan Zee 2015, Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019).

² We volgen hier de statistische definitie van 'toerisme', dewelke naast bezoeken in de private levenssfeer ook zakelijke bezoeken omvat.

Tabel 2. De directe bestedingen uit kusttoerisme naar type toerisme in 2019* (Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019).

Type toerisme	Directe bestedingen van de toeristen in miljoen euro	Percentage
Commerciële logies	804,7	26,9
Tweedeverblijfstoerisme	1.308,5	43,8
Verblijf in jachthavens	22,1	0,7
Dagtoerisme	793,4	26,5
Meeting-industrie	60,0	2,0
Totaal	2.988,7	100

* De cijfers in het meest recente trendrapport, Trendrapport Kust 2019-2020, laten geen volledige actualisatie toe van deze tabel.

De activiteiten van de Belg tijdens daguitstappen (onder meer naar de kust) werden in meer detail bekeken in het [pilotonderzoek naar daguitstappen van de Belg \(2010-2011\)](#) en meer recent in [Dagtoeristen aan de kust \(2018\)](#). Hieruit blijkt dat een kustbezoek erg weersafhankelijk is en dat kuieren op de dijk (73%), een bezoek aan cafés, tearooms, terrassen (51%) en een restaurantbezoek (47%) erg populair zijn. Voorts gebruikt meer dan 80% van de toeristen de wagen om naar zee te komen (Westtoer 2021). De aanwezigheid van de Internationale Luchthaven Oostende – Brugge en de zeehavens van Oostende en Zeebrugge spelen dan weer een belangrijke rol voor de instroom van buitenlandse toeristen naar de Belgische kustzone. De trafiekcijfers voor de Internationale Luchthaven Oostende - Brugge zijn beschikbaar op hun [website](#). Op de website van de Mobiliteitsraad van Vlaanderen (MORA) zijn cijfers beschikbaar over het aantal passagiers in de voornoemde havens.

Er bevinden zich verspreid over de Belgische kust 26 watersportclubs, goed voor om en bij de 9.720 leden in 2019 (Dauwe et al. 2019, [Kustportaal](#)). Verder zijn er 12 jachtclubs verdeeld over de vier kustjachthavens (Zeebrugge, Blankenberge, Oostende en Nieuwpoort) met een totaalcapaciteit van 3.553 ligplaatsen (Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019). Uit een bevraging in april 2019 blijkt dat de Vlaamse kustjachthavens circa 9.540 leden tellen, waarvan het merendeel aangesloten is bij de jachtclubs van Nieuwpoort (5.640 leden) (Dauwe et al. 2019, [Maelfait 2020](#)). In het [Seaconomics](#)-project (2010-2014) werd de economische betekenis van de jachthavens onderzocht (Westtoer, [onderzoek gebruikers kustjachthavens 2013](#)). Op basis van dit onderzoek werd de gemiddelde omzet, gegenereerd door alle gebruikers van de Vlaamse kustjachthavens, begroot op 25,3 miljoen euro per jaar. Recentere cijfers van Westtoer schatten dit met 22,1 miljoen euro iets lager in (Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019).

De directe werkgelegenheid op basis van de omzet van het kusttoerisme in 2019 wordt geschat op 21.518 voltijdse equivalenten (VTE), met een totale werkgelegenheid (directe en indirecte) van 31.679 VTE. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat 1 miljoen euro neerkomt op 7,2 VTE directe en 3,4 VTE indirecte werkgelegenheid (Westtoer, Trendrapport Kust 2018-2019). In 2020, werd de totale werkgelegenheid geschat op 22.900 VTE. Het betreft hier allicht een onderschatting doordat ten gevolge van de Coronacrisis, systemen van tijdelijke werkloosheid in werking werden gesteld (Westtoer, Trendrapport Kust 2019-2020).

De relatie tussen het kusttoerisme en de sociale en economische aspecten van de kust komt ook deels aan bod in het thema **Sociale en economische omgeving**.

Tot slot is het niet onbelangrijk te vermelden dat, naast een evidente economische meerwaarde, er steeds meer wetenschappelijk bewijs is dat aantoonde dat 'blauwe ruimtes', met name kustgebieden, een niet te onderschatten positieve invloed hebben op het algemeen welzijnsgevoel (SOPHIE-project, [Hooyberg et al. 2020](#), [Severin et al. 2021](#)).

11.3.2 Hinterlandtoerisme

Naast het kusttoerisme zorgt ook het hinterlandtoerisme voor een belangrijk aantal aankomsten en overnachtingen. De toeristisch-recreatieve regio's van het Brugse Ommeland en de Westhoek registreerden in 2019, voor de coronapandemie, bijna 600.000 aankomsten en 1,3 miljoen overnachtingen (Westtoer, Trendrapport Brugse Ommeland 2018-2019, Westtoer, Trendrapport Westhoek 2018-2019). In 2020, zag men echter ook in deze regio's een sterke terugval in het aantal overnachtingen (601.600; -114,6% t.o.v. 2019) en aankomsten (239.800; 144,4-% t.o.v. 2019) (Westtoer, Trendrapport Brugse Ommeland 2019-2020; Westtoer, Trendrapport Westhoek 2019-2020). In Brugge waren er ongeveer 1,3 miljoen aankomsten en 2,2 miljoen overnachtingen in 2019. Dit zijn aankomsten en overnachtingen in commerciële logies (excl. tweedeverblijfstoerisme) (Kenniscentrum Westtoer). In 2020, zakte dit tot 0,4 miljoen aankomsten en 0,7 miljoen overnachtingen (Westtoer, [Kerncijfers West-Vlaanderen 2020](#)).

11.4 Impact

Zoals hierboven beschreven, heeft het kusttoerisme een grote economische en maatschappelijke waarde en is het direct gelinkt aan een aantal voorzieningen zoals o.a. de kusttram en de jachthavens. Het toerisme in de kuststreek brengt evenwel op sociaal als ecologisch vlak een aantal uitdagingen met zich mee. Voor het sociaal aspect heeft voornamelijk het hoge aandeel aan weinig bezette tweedeverblijfswoningen een impact op de leefbaarheid aan de kust. Dit fenomeen leidt tot hoge vastgoedprijzen en een verzwakt sociaal weefsel. Daarnaast kent de regio ook periodieke mobiliteitsproblemen en (seizoensgebonden) werkloosheid (Meire en Bracke 2005, Goffin et al. 2007, Maelfait et al. 2012, Dauwe et al. 2019, De West-Vlaamse kansarmoedeatlas 2021 (zie thema **Sociale en economische omgeving**)).

Het grote aantal tweedeverblijven brengt daarnaast een druk op het erfgoed aan de kust teweeg (IDEA consult 2009), al zijn er ook duidelijke raakvlakken tussen het toerisme en erfgoed, zoals de toeristische invulling van cultuurhistorische gebouwen aan de kust (De Baerdemaeker et al. 2011, Kusterfgoed) (zie thema **Maritiem en kustgebonden erfgoed**).

Op ecologisch vlak heeft de opkomst van het massatoerisme aan de kust vanaf de jaren 30, met de massale inplanting van toeristisch-recreatieve logiesaccommodatie (vakantiewoningen, campings, weekendverblijfparken, tweedeverblijven, etc.) een belangrijke rol gespeeld in de urbanisatie van de kustzone, de versnippering van open ruimte en het verdwijnen van biotopen (PRS W-VL, Goffin et al. 2007, Maelfait et al. 2012, Henkens et al. 2012, Kustportaal). Vooral het duinengebied kende onder meer door de ruimtelijke planning aan de kust een sterke versnippering (Welkom in de duinen 2008, Provoost et al. 2014, Vanderbiest et al. 2017a) (zie thema **Natuur en milieu**). Verder brengt de hoge concentratie aan toeristen en residenten tijdens het hoogseizoen een aantal directe en indirecte ecologische effecten met zich mee (tabel 3). Het aantal toeristen aan de kust kan worden opgevolgd met de **Kustbarometer**.

Tabel 3. Een overzicht van de voornaamste directe en indirecte ecologische effecten ten gevolge van de hoge concentratie van toeristen en residenten in de kustzone.

Impact	Literatuur
Energie- en waterverbruik	Vanlerberghe en Vanhoutte 2001, Goffin et al. 2007 (zie thema Landbouw), Lenders et al. 2013, Antea 2018
Zwerfvuil op het strand en in het water	Lescrauwaet et al. 2006, Goffin et al. 2007, Maelfait 2008, Doomen et al. 2009, Claessens et al. 2013, Actieplan Marien Zwerfvuil 2017, Devriese en Janssen 2017, Belgische Staat 2018, Seys et al. 2019, Devriese en Janssen 2021 (meer over de impact van zwerfvuil op zee, zie thema's Maritiem transport, scheepvaart en havens en Natuur en milieu)
Mechanische strandreiniging	Belpaeme 2003, Dominguez 2006, Goffin et al. 2007, Doomen et al. 2009, Vanhooren et al. 2011, De Bruyn et al. 2020
Eutrofiëring van de kustwateren	Maes et al. 2004 (MARE-DASM-project BELSPO), OSPAR 2017, Desmit et al. 2018, VMM (zie thema Landbouw)
Verkeersintensiteit	Goffin et al. 2007, Dauwe et al. 2019
Vertrappeling en verstoring van het strand- en duinecosysteem	Vincx et al. 2001, Maes et al. 2004 (MARE-DASM-project BELSPO), Provoost et al. 2004, Deros 2005 (GAUFRE-project BELSPO), Goffin et al. 2007, Krijgsveld et al. 2008, Welkom in de duinen 2008, Provoost et al. 2014 (zie thema Natuur en milieu), Seys et al. 2019, De Bruyn et al. 2020
Vervuiling door recreatievaart	Maes et al. 2004 (MARE-DASM-project BELSPO), De Wachter en Volckaert 2005 (GAUFRE-project BELSPO), Lescrauwaet et al. 2006, Goffin et al. 2007
Vervuiling door sportvisserij	Verleye en Devriese 2019, Verleye en Dauwe 2021 (zie thema Visserij)

11.5 Duurzaam gebruik

De laatste jaren is er een trend richting duurzaam toerisme dat verder gaat dan louter het beschermen van het milieu. Zo zijn de Duurzaamheidsdoelstellingen van de Verenigde Naties een belangrijk kader geworden bij de ontwikkeling van toeristische activiteiten ([Duurzaamheidsdoelstellingen Verenigde Naties](#), [Reizen naar Morgen, Roadmap Blauw Toerisme, DBC](#)). De omschakeling naar een integratieve vorm van meerwaardetoerisme binnen een duurzaam kader komt op Europees niveau naar voor in de vernieuwde visie op een duurzame blauwe economie (COM (2021) 240) (zie **11.1 Beleidscontext**). Europa ziet de bescherming en creatie van natuur als een randvoorwaarde voor de ontwikkeling van een duurzaam en veerkrachtig toerisme. Ook het belang van erfgoed (zie thema **Maritiem en kustgebonden erfgoed**) en “trage” toeristische activiteiten (lokale activiteiten, verminderde frequentie aan verplaatsingen, etc.) wordt onderstreept. Deze twee elementen komen tevens terug in de plannen van Interreg VI-Vlaanderen-Nederland ([Interreg Vlaanderen-Nederland: concept programma 2021-2027](#)).

Op Vlaams niveau wordt deze nieuwe integratieve en duurzame visie op toerisme vertaald in de [Reizen naar Morgen](#)-beleidsvisie van de Vlaamse overheid (zie **11.1 Beleidscontext**). In deze context wordt voor evaluatiedoeleinden werk gemaakt van een nieuw, kwaliteitsgericht meetkader. Vandaag wordt duurzaamheid in toeristische of recreatieve aangelegenheden erkend en gestimuleerd via verschillende kwaliteitslabels zoals bijvoorbeeld de [Blue Flag](#) voor duurzaam toerisme, het [Q-label](#) voor toeristische ondernemers, de [Green Key](#), het [toegankelijkheidslabel](#) van de [vzw inter](#), etc. (meer informatie: [Toerisme Vlaanderen](#)). Geïnspireerd door de [Reizen naar Morgen](#)-beleidsvisie heeft de Vlaamse speerpuntcluster De Blauwe Cluster ([DBC](#)) een visie uitgewerkt richting een duurzame, innovatieve, maar authentieke toeristische beleving ([Roadmap Blauw Toerisme, DBC](#)). Via het deelnemen aan en initiëren van verschillende [projecten](#) (zie ook tabel 4) wordt getracht deze visie vorm te geven.

Naast de verduurzaming van toeristische en recreatieve activiteiten, neemt de natuur ook een belangrijke plaats in de toeristische beleving in. Het ecotoerisme genereert steeds meer inkomsten, wat op zijn beurt resulteert in ecologisch waardevolle landschapsprogramma's en projecten: bv. [de Kust](#), [Ztar](#), Life+ project [FLANDRE](#), [Vedette](#)-project (tabel 4). De natuurgebieden in de kustzone onderhouden bovendien een hele reeks aan ecosysteemprocessen die cruciaal zijn voor het behoud van toerisme en recreatie als ecosystemedienst ([Van der Biest et al. 2020](#)).

Om de bescherming van de natuur te garanderen, o.a. tegen de milieu-impact van toeristische activiteiten, werd door Europa onder de Habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EG) en Vogelrichtlijn (Richtlijn 2009/147/EG) het [Natura 2000-netwerk](#) van beschermde gebieden opgericht (zie thema **Natuur en milieu**). Voor de bescherming van de natuur in de kustzone zijn daarnaast ook het Duinendecreet (14 juli 1993 en volgende) en het Vlaams Ecologisch Netwerk ([VEN](#)) van belang (zie in meer detail in het thema **Natuur en milieu**). Hierbij aansluitend ontwikkelde [Vanden Eede et al. \(2014\)](#) biologische waarderingskaarten voor de Belgische kustzone dewelke kunnen ingezet worden als instrument ter ondersteuning van de besluitvorming door lokale beleidsmakers bij het oriënteren van ruimtelijke projecten en het toelaten van toeristische activiteiten. Daarnaast gaan het Milieurapport Vlaanderen, Achtergronddocument 2006: Kust en Zee ([Goffin et al. 2007](#)), Het Kustkompas: indicatoren voor een duurzaam kustbeheer ([Maelfait et al. 2012](#)) en het [Strategisch beleidsplan voor toerisme en recreatie aan de kust 2015-2020](#), dieper in op het evenwicht tussen enerzijds het natuurbehoud en anderzijds de behoeften van de recreanten en toeristen. Tot slot komt het samengaan tussen recreatie en natuur aan bod in publicaties als [De Uitkerkse polder, een recreatieve meerwaarde voor de Vlaamse kust \(2007\)](#), [Welkom in de duinen \(2008\)](#), [Henkens et al. \(2012\)](#), [Cosyns et al. \(2014\)](#) en [Provoost et al. \(2014\)](#).

Tabel 4. Niet-exhaustief overzicht van studies, projecten en visies met een link naar duurzaam kusttoerisme.

Studie – project – visie	Beschrijving
Kindvriendelijkheid aan de Vlaamse kust	Studie rond hoe de Vlaamse kust aantrekkelijker kan gemaakt worden voor gezinnen met kinderen.
Klimaatverandering als motor voor een vernieuwd kusttoerisme? (De Waegemaeker 2012)	Studie die het effect van een gecompartmenteerde kust (CcASPAR) op het kusttoerisme onderzoekt.
Het aligneren van behoud van biodiversiteit en ecosysteemdiensten in ruimtelijke planning; focus op ecosysteemprocessen (Van der Biest 2020)	Overzicht van de impact van verscheidene ecologische en antropogene processen aan de Belgische kust op toerisme en recreatie als ecosysteemdienst.
COASTAL	Project dat een geïntegreerd beeld schetst van de kust en het hinterland en hierbij op zoek gaat naar duurzame en maatschappelijk relevante business- en beleidsopportunities, o.a. met inbegrip van toerisme.
FLANDRE	LIFE-project met als doel de verbetering van de natuur- en natuurbeleving op de Frans-Belgische grens.
Ztar	Het Ztar project, de opvolger van het ZENO-project, beoogde de restauratie van het slikken en schorregebied van natuurpark het Zwin.
120 km Kustkwaliteit	Project ter ontwikkeling van een duurzaam strand- en kustbeheer. Zie o.a. studies van van Meenen (2009), Pijpers (2009), kansen aan de kust (2009).
VEDETTE	Richt zich op het duurzaam en eco-toeristisch ontwikkelen van het grensoverschrijdend duinengebied tussen Duinkerke en Westende.
EUROCYCLO	Project dat fietstoerisme in de regio stimuleert.
TENDANCES	Project dat de ontwikkeling van specifieke producten en diensten stimuleert die kunnen bijdragen aan de promotie van erfgoed en eigenheden van de Frans-Belgische kust en Belgisch Luxemburg.
PROFIT	Project met als doel de toeristische sector winstgevender en duurzamer te maken d.m.v. het boosten van innovatie.
FACET	Project dat onderzoekt hoe circulaire oplossingen de druk op hulpbronnen en de afvalproductie van het kusttoerisme kunnen doen verminderen.
Think Tank North Sea	Belangenoverschrijdend visievormingsplatform (zie gelijkenissen met De Noordzeevisie 2050) waarbij vertegenwoordigers uit de <i>quadruple helix</i> (beleid, privé, wetenschap en burger-bevolking) visies ontwikkelen voor de duurzame ontwikkeling van de Noordzee met tijdshorizon 2050.
Kustmemorandum Natuurpunt	Visie die onder meer de voordelen van handmatige strandreiniging aankaart en pleit voor een geïntegreerd kustzonebeheer.

Referentielijst wetgeving

Overzicht van de relevante regelgeving op Europees, federaal en Vlaams niveau. Voor de geconsolideerde Europese beleidscontext wordt doorverwezen naar [Eurlex](#). De nationale regelgeving kan geraadpleegd worden via het [Belgisch Staatsblad](#) en de [Justel-databanken](#), de Vlaamse wetgeving kan geraadpleegd worden via [Codex Vlaanderen](#).

Europese wetgeving en beleidscontext			
Afkorting	Titel	Jaar	Nummer
Mededelingen			
COM (2010) 352	Mededeling van de Commissie - Europa, toeristische topbestemming in de wereld - een nieuw beleidskader voor het toerisme in Europa	2010	352
COM (2012) 494	Mededeling van de Commissie: Blauwe groei - Kansen voor duurzame mariene en maritieme groei	2012	494
COM (2014) 86	Mededeling van de Commissie: Een Europese strategie voor meer groei en werkgelegenheid in kust- en maritiem toerisme	2014	86
COM (2021) 240	Mededeling van de Commissie over een nieuwe aanpak voor een duurzame blauwe economie in de EU - De blauwe economie van de EU transformeren voor een duurzame toekomst	2021	240

Richtlijnen			
Richtlijn 91/271/EEG	Richtlijn inzake de behandeling van stedelijk afvalwater	1991	271
Richtlijn 92/43/EEG	Richtlijn inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (Habitatrichtlijn)	1992	43
Richtlijn 2000/60/EG	Richtlijn tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid (Kaderrichtlijn Water)	2000	60
Richtlijn 2006/7/EG	Richtlijn betreffende het beheer van de zwemwaterkwaliteit en tot intrekking van Richtlijn 76/160/EEG (Zwemwaterrichtlijn)	2006	7

Belgische en Vlaamse wetgeving		
Afkorting	Titel	Dossiernummer

Besluiten van de Vlaamse Regering

Besluit van de Vlaamse Regering van 8 december 1998	Besluit van de Vlaamse regering tot aanduiding van de oppervlaktewateren bestemd voor de productie van drinkwater categorieën A1, A2 en A3, zwemwater, viswater en schelpdierwater, ter omzetting van Richtlijn 2006/7/EG van het Europees Parlement en de Raad van 15 februari 2006 betreffende het beheer van de zwemwaterkwaliteit en tot intrekking van Richtlijn 76/160/EEG	1998-12-08/51
---	--	---------------

Decreten

Decreet van 14 juli 1993	Decreet houdende maatregelen tot bescherming van kustduinen	1993-07-14/31
Decreet van 18 juli 2003	Decreet betreffende het integraal waterbeleid	2003-07-18/72

Koninklijke besluiten

KB van 4 augustus 1981	Koninklijk besluit houdende politie- en scheepvaartreglement voor de Belgische territoriale zee, de havens en de stranden van de Belgische kust	1981-08-04/31
KB van 23 juni 2010	Koninklijk besluit betreffende de vaststelling van een kader voor het bereiken van een goede oppervlaktewatertoestand	2010-06-23/04
KB van 28 juni 2019	Koninklijk besluit betreffende de pleziervaart	2019-06-28/08

Belgische en Vlaamse wetgeving (vervolg)

Afkorting	Titel	Dossiernummer
Wetten		
Wet van 20 januari 1999	Wet ter bescherming van het mariene milieu en ter organisatie van de mariene ruimtelijke planning in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België	1999-01-20/33
Wet van 8 mei 2019	Wet tot invoering van het Belgisch Scheepvaartwetboek	2019-05-08/15

